

ВІДГУК
офіційного опонента
доцента кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидата юридичних наук, доцента ІЛЬКІВ Наталії Володимирівни
на дисертацію ГАРАЩЕНКА Дмитра Руслановича
на тему: «Сучасні аспекти вчинення та реалізації правочинів
щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Трансформація земельних відносин в Україні, що відбулася внаслідок відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення, суттєво змінила підходи до правового регулювання розпорядження земельними ділянками та реалізації прав на них. Запровадження нових механізмів обігу земель, розширення кола суб'єктів земельних правовідносин, поява нових обмежень щодо набуття права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, а також необхідність забезпечення балансу між приватними та публічними інтересами обумовлюють потребу у комплексному науковому переосмисленні інституту правочинів щодо таких земельних ділянок.

Особливої актуальності відповідна проблематика набуває в умовах триваючого реформування земельного законодавства України, поступового формування правозастосовної практики після скасування багаторічного мораторію на відчуження земель сільськогосподарського призначення та необхідності адаптації національного законодавства до європейських підходів у сфері регулювання земельних відносин. На практиці продовжують виникати численні проблеми щодо визначення допустимих способів набуття та реалізації прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, порядку здійснення переважних прав, особливостей участі держави та територіальних громад у відповідних правовідносинах, а також співвідношення цивільно-правового та земельно-правового регулювання.

У цьому контексті обрана дисертантом тема є безумовно актуальною та своєчасною. Позитивної оцінки заслуговує те, що автор не обмежився дослідженням окремих видів земельних правочинів, а здійснив комплексний аналіз усієї системи правочинів щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення, включаючи їх суб'єктний склад, зміст, порядок реалізації та умови дійсності. Важливо також, що дослідження враховує новітні зміни земельного законодавства та сучасні тенденції розвитку земельного ринку.

Таким чином, тема дисертації відповідає сучасним потребам розвитку земельно-правової науки та практики, а проведене дослідження спрямоване на вирішення актуальних теоретичних і прикладних проблем правового регулювання земельних відносин. У зв'язку

з цим дослідження Гаращенко Дмитра Руслановича на тему: «Сучасні аспекти вчинення та реалізації правочинів щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення» є актуальним, своєчасним та має важливе теоретичне і практичне значення для розвитку науки земельного та цивільного права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до напрямів наукових досліджень кафедри цивільного та господарського права і пов'язане з виконанням науково-дослідних робіт у сфері вдосконалення правового регулювання вчинення та реалізації правочинів щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Дисертація безпосередньо пов'язана з тематикою наукових досліджень Національного університету біоресурсів і природокористування України, а також темою «Механізм державної влади в правовій державі» (номер державної реєстрації 0115U006024). Тематика роботи безпосередньо пов'язана з дослідженням проблем удосконалення правового регулювання земельних відносин, реалізації права власності на землю, правового забезпечення функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення та вдосконалення механізмів цивільно-правового обігу земельних ділянок.

Положення дисертації узгоджуються з сучасними науковими дослідженнями у сфері реформування земельного законодавства України та спрямовані на подальший розвиток доктрини земельного права в умовах функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, загалом характеризуються належним рівнем обґрунтованості та внутрішньої логічної узгодженості. Автором використано значний масив нормативно-правових джерел, спеціальної наукової літератури, судової практики та результатів попередніх наукових досліджень.

Позитивно слід оцінити прагнення автора досліджувати поставлені проблеми не лише крізь призму земельного права, але й із залученням цивілістичного інструментарію. Такий підхід дозволив комплексно розглянути правочини щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення як складне міжгалузеве правове явище.

Аргументація дисертанта в більшості випадків ґрунтується на системному аналізі норм Конституції України, Земельного кодексу України, Цивільного кодексу України та спеціального законодавства. У роботі простежується прагнення автора співвіднести законодавчі положення з доктринальними підходами та практикою їх застосування.

Позитивним аспектом дослідження є також використання значної кількості наукових джерел та послідовне обґрунтування авторської позиції щодо дискусійних питань земельно-

правової науки. Навіть у тих випадках, коли окремі висновки автора викликають дискусію, вони мають належне теоретичне підґрунтя та ґрунтуються на проведеному дослідженні.

Загалом можна констатувати, що основні результати дисертаційного дослідження є достатньо аргументованими, а сформульовані висновки логічно впливають із проведеного аналізу.

Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна дисертації полягає насамперед у комплексному дослідженні правочинів щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення як самостійного об'єкта земельно-правової науки. Автором запропоновано низку підходів до класифікації таких правочинів, уточнення їх правової природи та визначення особливостей їх реалізації.

До позитивних результатів дослідження слід віднести спробу систематизації різних видів правочинів щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення, дослідження особливостей суб'єктного складу таких правовідносин, а також аналіз специфічних умов дійсності правочинів, обумовлених спеціальним правовим режимом відповідних земель.

На увагу заслуговують авторські підходи до визначення місця переважних прав у механізмі обігу земель сільськогосподарського призначення, дослідження співвідношення цивільно-правового та земельно-правового регулювання відповідних відносин, а також спроба обґрунтувати існування окремої групи правочинів, пов'язаних із трансформацією земельної ділянки як об'єкта прав.

Безперечно позитивним є те, що дисертант не обмежується описом чинного законодавства, а пропонує власні концептуальні підходи до вирішення окремих проблемних питань. Навіть ті положення, які мають дискусійний характер, свідчать про самостійність наукового мислення автора та його прагнення до розвитку існуючих наукових концепцій.

Практичне значення результатів дослідження

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у можливості використання сформульованих висновків та рекомендацій у правотворчій, правозастосовній та науково-освітній діяльності.

Окремі пропозиції автора можуть бути використані під час подальшого вдосконалення цивільного та земельного законодавства України, зокрема у сфері регулювання правочинів щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення, реалізації переважних прав та визначення особливостей правового режиму окремих видів земельних ділянок.

Практичний інтерес становлять висновки дисертанта щодо вдосконалення механізмів реалізації права власності та права користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення, а також щодо усунення окремих законодавчих колізій і прогалин.

Матеріали дисертації можуть бути використані в освітньому процесі під час викладання навчальних дисциплін «Земельне право», «Аграрне право», «Цивільне право», «Договірне право», а також при підготовці підручників, навчальних посібників і методичних матеріалів.

Повнота викладення результатів дослідження у наукових публікаціях

Основні результати дисертаційного дослідження достатньою мірою відображено у наукових працях автора. Публікації в цілому охоплюють ключові аспекти досліджуваної проблематики та відображають основні наукові положення, що виносяться на захист. Результати дослідження пройшли апробацію на двох науково-практичних конференціях, що свідчить про їх обговорення у фаховому середовищі та належний рівень наукової комунікації. Опубліковано 4 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, які дозволяють сформувати цілісне уявлення про авторську концепцію правочинів щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення та основні результати проведеного дослідження.

Відсутність порушення академічної доброчесності

Проведений аналіз змісту дисертації, наукових публікацій автора та способу використання джерельної бази дає підстави вважати, що дисертаційне дослідження виконано самостійно. У роботі належним чином оформлено посилання на використані нормативно-правові акти, наукові джерела та інші матеріали. Використання результатів наукових досліджень інших авторів супроводжується відповідними посиланнями. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації наукових результатів не встановлено. Структура роботи, зміст висновків та характер викладу матеріалу свідчать про самостійне виконання дослідження здобувачем та особистий внесок автора у розвиток відповідної наукової проблематики.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, слід висловити окремі зауваження та міркування дискусійного характеру.

1. На с. 1 дисертації автор зазначає: «Конституційні норми таким чином встановлюють базовий абсолютний режим права державної та комунальної власності на всі землі». Із наведеним твердженням погодитися складно. Статті 13 та 14 Конституції України не встановлюють абсолютного режиму державної та комунальної власності на всі землі. Навпаки, Основний Закон закріплює землю як об'єкт права власності Українського народу та гарантує рівне існування приватної, державної і комунальної форм власності. Використання категорії «абсолютний режим» фактично створює враження про пріоритет державної та комунальної власності над приватною, що суперечить конституційному принципу рівності

усіх суб'єктів права власності. Тому наведене положення потребує істотного уточнення та додаткового теоретичного обґрунтування.

2. У положеннях наукової новизни (с. 7 дисертації) та висновках до третього розділу (с. 159 дисертації) а також в інших місцях послідовно по тексту роботи дисертант відстоює позицію про те, що поділ земельної ділянки, об'єднання земельних ділянок і зміна цільового призначення земельної ділянки є самостійними односторонніми цивільними правочинами. Такий висновок видається дискусійним. Поділ та об'єднання земельних ділянок традиційно розглядаються в земельно-правовій науці як юридичні факти та землевпорядні процедури, наслідком яких є формування нових об'єктів земельних прав. Аналогічно зміна цільового призначення земельної ділянки є адміністративно-правовою процедурою, пов'язаною зі зміною правового режиму земельної ділянки, а не правочином у розумінні статті 202 ЦК України. У роботі відсутнє достатнє обґрунтування того, чому зазначені дії повинні розглядатися саме як правочини, а не як інші юридичні факти.

3. На с. 160–161 дисертації автор стверджує, що спеціальною умовою дійсності правочину щодо земельної ділянки сільськогосподарського призначення є «спеціальна дієздатність, що полягає у наявності у покупця громадянства України, або у юридичної особи бути зареєстрованою за законодавством України та мати засновників-громадян України». Наведене положення викликає заперечення. Громадянство особи або спеціальні вимоги до складу учасників юридичної особи не є елементами цивільної дієздатності у класичному розумінні. Йдеться про спеціальні законодавчі обмеження щодо суб'єктного складу набувачів земель сільськогосподарського призначення. Віднесення таких вимог до категорії дієздатності фактично зміщує різні правові явища та не повністю відповідає положенням статей 30–34 ЦК України. Доцільніше було б розглядати зазначені вимоги як спеціальні умови набуття права власності на земельні ділянки відповідної категорії.

4. У висновках дисертації (с. 168) автор зазначає, що «перехід (відчуження) права користування є самостійним правочином», який лише частково нагадує заміну сторони у зобов'язанні. Водночас така позиція потребує додаткового обґрунтування. Передача права оренди, емфітевзису чи іншого похідного речового права в багатьох випадках фактично реалізується через механізми уступки прав або заміни сторони у відповідному правовідношенні. Дисертація не містить достатньо переконливих критеріїв, які б дозволяли однозначно відмежувати запропоновану автором конструкцію «самостійного правочину переходу права користування» від уже відомих цивілістичних механізмів.

5. Робота містить окремі редакційні та термінологічні недоліки. Зокрема, у тексті використовуються формулювання «трансформаційні правочини щодо земельної ділянки», «трансформаційні дії щодо земельної ділянки», «земельний правочин – поділ земельної ділянки», які не належать до усталеного категоріального апарату земельного та цивільного

права. Крім того, в окремих частинах роботи трапляються стилістичні конструкції, характерні радше для навчальної або публіцистичної літератури, ніж для дисертаційного дослідження. Це не впливає на загальну цінність роботи, проте дещо знижує рівень її науково-теоретичного викладу.

Висловлені зауваження мають переважно дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та не знижують наукового значення отриманих результатів.

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Гаращенко Дмитра Руслановича на тему: «Сучасні аспекти вчинення та реалізації правочинів щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають значення для розвитку науки земельного права та вдосконалення законодавства України.

За актуальністю теми, ступенем обґрунтованості наукових положень, новизною отриманих результатів, теоретичним та практичним значенням дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи, про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (з наступними змінами), а її автор Гаращенко Дмитро Русланович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Офіційний опонент доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Наталія ІЛЬКІВ